

УДК: 330.8:330.88(477)

Лариса РОДІОНОВА

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Розглянуто основні погляди на стан сучасної економічної теорії. Узагальнено характеристики головних напрямів розвитку економічної теорії, розроблених сучасним науковим товариством: мейнстриму, неортодоксальної економічної теорії, дослідження економічних процесів соціальними науками. Звернуто увагу на висвітлення шляхів пошуку вирішення внутрішніх проблем сучасної економічної теоретичної науки. Розкрито сутність і різні види синтезу в сучасній економічній теорії та погляди на їх застосування з метою вироблення ефективних нормативних рекомендацій.

Ключові слова: сучасна економічна теорія, мейнстрим, неортодоксальна економічна теорія, “перевернутий економічний імперіалізм”, домінуючі напрями сучасної економічної теорії, проблема синтезу в економічній теорії, конструктивний синтез теоретичних досліджень, теорія нового прагматизму, нова економіка солідарності з адекватним перерозподілом багатства.

JEL: E 66

Постановка проблеми. Під впливом світових кардинальних соціально-економічних зрушень в умовах становлення глобально-інформаційної економіки актуалізувалися дискусії з проблем сучасної економічної теорії щодо її спроможності пояснити, проаналізувати і запропонувати шляхи розвитку реальної ринкової економіки.

Ідея порушення консенсусу в економічній теорії, центром якого була ортодоксальна кейнсіанська економічна модель, обговорюється у західній літературі з 70-х років ХХ ст. Представниця англійського посткейнсіанства Дж. В. Робінсон у 1971 р. заявила про другу кризу економічної теорії ХХ ст.¹ – кризу кейнсіансько-неокласичного синтезу, а також його політичної реалізації – “нової індустріальної держави” з кризами достатку, екологічною, війни, миру і ядерної загрози. У 70–80-х роках теза про кризу економічної теорії була визнана західними науковцями, обговорювалися різні погляди на її глибину та природу [1]. На початку 90-х років ХХ ст. американський дослідник М. Бліні заявив, що криза економічної теорії була викликана не її фактичним змістом, а сприйняттям у суспільстві, нормалізація становища в економіці відновила репутацію економістів, а разом з тим, їх впевненість у собі [2, с. 173–174]. Відомі економісти (О. Бланшар, Б. Бернанке, Р. Лукас) писали про “золотий вік” економічної теорії, вирішення основних проблем рецесії та депресії, ділового циклу, необхідність зосередитися на дослідженні

¹ Перша криза західної економіки ХХ ст. була викликана Великою депресією 1929–1933 років та нездатністю пояснити шляхи відновлення економічного потенціалу західних країн і як наслідок, привела до утвердження та поширення кейнсіанства.

завдань довгострокового економічного зростання. Однак питання передкризового стану, або кризи західної економічної теорії, залишалося дискусійним. Економічна криза 2008–2009 років, яку економічна наука прогледіла і не спроможна забезпечити вихід з наступної рецесії, загострила й актуалізувала питання оцінки стану теоретичної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Власні погляди на зміст кризи економічної теорії та її наслідки для світової думки, можливі шляхи подолання висловлюють майже всі професіональні економісти, зокрема: А. Акерлоф, У. Баумоль, М. Бліні, Г. Бортіс, Дж. Гелбрейт, Гж. Колодко, Р. Коуз, П. Кругман, Д. Норт, Дж. Сломан, Дж. Стігліц, М. Довбенко, П. Леоненко, А. Лібман, І. Осадча, А. Худокормов, А. Чухно та інші.

Постановка мети і завдань. Метою статті є огляд основних напрямів розвитку економічної теорії сучасним науковим товариством, висвітлення дискусійних проблем як хрестоматійних, так і нових, пропозицій, як привести теорію у відповідність з реальним життям.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжній та вітчизняній літературі підкреслюється, що еволюція економічної теорії завжди відбувалася під впливом різних зсувів реальної світової економіки. Це діалектичний процес взаємозалежності та взаємовпливу, що сприяє накопиченню і формуванню нових теоретичних знань. Однак сучасна економічна дійсність настільки багатоваріантна і рухома, що швидкість змін випереджає темп її вивчення. У 2000-х роках домінує двоякий підхід до аналізу сучасного теоретико-економічного наукового знання. По-перше, більшість економістів оцінює його як кризовий, особливо наголошуючи на кризі сучасної макроекономіки [3; 4; 5]. Економічну теорію критикують за невиконання своєї соціальної функції пояснення та передбачення економічних явищ; нагромадження “фундаментальних” емпіричних закономірностей, які не підтверджуються, як наслідок, найбільш загальні теоретичні результати мають негативний характер і у теоріях відсутні постулати для отримання відповіді на поставлені питання; неухвагу до проблем соціальної справедливості та розподілу. Стверджується, що економічна теорія не відповідає подіям реального господарського розвитку і не здатна пояснити його “больові точки”, не спроможна знайти ефективні рішення проблем економічної політики, зокрема існування вимушеного безробіття, недонакопичення пенсійних фондів, бідність, проблем реформування перехідних економік. Нобелівські лауреати Р. Коуз (1991), Д. Норт (1993), Дж. Стігліц (2001), П. Кругман (2008) наголошують на обмеженості можливостей неокласичної теорії щодо аналізу і вироблення рекомендацій, які б стимулювали економічний розвиток, прогнозування фінансових і економічних криз [6; 7; 8]. Історик економічної думки М. Блауг називає ознаками кризового стану формалізацію економічного аналізу (в першу чергу, пов’язаного з теоріями загальної рівноваги та досконалої конкуренції, які перешкоджають поширенню нових поглядів), дрібнотем’я, теоретичну і нормативну нереалістичність, відсутність фундаментальних проривів і відкриттів [9, с. 357–362].

По-друге, стан економічної теорії характеризується з погляду стриманого оптимізму. Криза розглядається як форма розвитку теорії, пошук нового та оновлення предметного поля і методології, становлення відносної відповідності теорії та практики. Альтернативність поглядів оцінюється як ознака здоров’я і сили, інтелектуальне змагання і більш чітке розуміння проблем. Український науковець М. Довбенко зауважував, що для оцінювання стану економічної теорії як кризового немає вагомих

аргументів. За останні двадцять років вчені різних країн і наукових шкіл зуміли запропонувати суспільству низку інтелектуальних новацій. Відбувається закономірний процес істотного оновлення економіко-теоретичних ідей, який можна оцінити як кризу методики їх переосмислення [10, с. 7–8].

Питання стану економічної теорії пов'язують із структурою наукового співтовариства, яка визначає вибір конкретним дослідником методології та напрямів розвитку.

Серед об'єктів дискусій важливе місце займають питання методології: співвідношення та переваги традиційної неокласичної, сучасного математичного моделювання (математичної економіки, обчислювальної економіки та економетрики), вербального моделювання і експериментального методу дослідження. Домінують такі висновки: вербальні дослідження майже повністю витіснені з економічної теорії та практично не публікуються у впливових економічних журналах; математична економіка дає чіткі та однозначні відповіді, одночасно недоліками математизації є спрощення соціальної реальності, перебільшена увага математичній стороні питання, а не змістовій, недосконалість власне математичних моделей; зростає конкуренто-спроможність обчислювальної економіки (численні рішення математичних моделей та імітаційне моделювання економіко-соціальних процесів) та економетричних методів (емпіричної економіки); експериментальна економіка змінює методи дослідження, досліджуючи поведінку економічних агентів в умовах штучно створених ситуацій [11]. Не залишилося розділу математики, який би не використовувався в економіці.

В економічній літературі поширені такі погляди на стан сучасної економічної теорії [12; 13; 14, с. 421–443]. Вона характеризується: по-перше, розгалуженістю, багатоманітністю і фрагментарністю поглядів, концепцій, теорій, шкіл, течій і напрямів, методів дослідження, що посилює конкуренцію між ними, ускладнює їх класифікацію і викликає труднощі для аналізу та розробки практичних питань економічної політики, принципом співіснування конкуруючих парадигм; по-друге, вичерпуванням наукового потенціалу фундаментальних теорій, коли будь-які нові концепції та парадигми ще не запропоновані; по-третє, поглибленим дослідженням і узагальненням базових моделей з одночасним проникненням теорії у нові сфери дослідження; по-четверте, палітрою нових ідей у макроекономічній теорії, які є суперечливими; по-п'яте, колективним характером узагальнених робіт, коли у виданнях беруть участь представники різних теоретичних напрямів, і принципом співіснування конкуруючих парадигм; по-шосте, збереженням домінантного значення класичного і кейнсіанського підходів у макроекономіці (у різноманітності нових та новітніх модифікацій), представники яких інтенсивно займаються їх переробкою для усунення слабких місць; по-сьоме, актуалізацією питання синтезу в сучасній економічній теорії.

У процесі наукових дискусій виокремлюють три групи досліджень: мейнстрім, неортодоксальну економіку і дослідження економічних процесів соціальними науками.

Основою мейнстріму є сучасна неокласична теорія. Основні принципи її жорсткого ядра: індивідуалізм, раціоналізм і оптимізація, рівновага – залишаються базовими, універсальними, характеризують різні сфери суспільного життя, їх широко використовують представники інших сучасних економічних напрямів, а також суспільних наук. У сучасній економічній теорії відсутня чітко викладена, переконлива і загальноприйнята альтернативна теорія, яка могла б дати кількісні та якісні результати, подібні до здобутих неокласиками. Неокласика залишається тим відправним пунктом, з якого починається вивчення розвитку та еволюції сучасної економічної теорії, слугує своєрідним стандартом, з яким зіставляється і за яким оцінюється розвиток усіх інших

економічних теорій, шкіл та напрямів [15, с. 733]. Неокласичний спосіб мислення здійснює величезний вплив на мейнстрим і формування позицій щодо сучасних досліджень. Неокласичний напрям не лише домінує в економіці, але й перетворюється в лідера соціальних наук. Сучасний розвиток неокласичної теорії окремі науковці пов'язують із економічним імперіалізмом – експансією економічної теорії в дослідження позаекономічних сфер суспільного життя та в інші галузі суспільствознавства. Інші наголошують, що сучасна неокласика модернізується: розширюються предметне поле і методологічні засади, враховуються інститути та інформаційні обмеження, теорія ігор, інтеракційна економіка тощо. Конструкція мейнстриму стала значно ширшою, формується його нова парадигма більш гнучкіша і еkleктична, “змінюється обличчя мейнстриму” [16, с. 486–487]. У сучасних умовах належність до мейнстриму визначають такі чинники: обов'язкове використання математичного моделювання, обчислювальної економіки та економетрики; орієнтованість на використання моделей раціоналізації та рівноважного аналізу як методу дослідження економічної динаміки; визнання універсальних законів, залежних від інституціонального середовища; фрагментарність і вузьке поле досліджень, використання поняття “за інших рівних”, деїдеологізація. Щодо структури мейнстриму однозначних поглядів немає. До нього, крім неокласики, відносять також ортодоксальне кейнсіанство (неокласичний синтез), нове кейнсіанство, германський неолібералізм, економічний ультралібералізм неоавстрійської школи, неінституціоналізм [17, с. 42], теорію перспектив (психологічні моделі поведінки в умовах невизначеності), імпульсивну теорію попиту, експериментальну економіку, конституційну політичну економію (або нову політичну економію), економічний аналіз права [18].

З протилежного погляду в економічній теорії мейнстрим відсутній з кінця ХХ ст., панують теоретико-методологічний плюралізм і наявність важко класифікованих теорій. Жодна теорія не може зайняти провідне становище. Зростає незадоволеність ортодоксальними теоретичними формулюваннями, межі між різними напрямками, течіями і школами сучасної економічної теорії стали більш розмитими.

Спільними ознаками різних шкіл і течій сучасної неортодоксальної економіки (гетеродоксії) є: по-перше, критичне ставлення до неокласичного мейнстриму, домінування вербального моделювання економічних ситуацій і обмеженість емпіричного аналізу; по-друге, взаємозв'язок економіки з іншими соціальними науками, врахування історичної та національної специфіки, “соціальне конструювання” і помірно реформаторська економічна програма; по-третє, розширення кола досліджуваних явищ через аналіз проблем, які мейнстрим не вивчає; по-четверте, увага до соціальних інститутів, акцент на мінливості, рухомості економічних структур і народного господарства загалом, дослідження неоптимізуючої поведінки людини у нестабільних та нерівноважних економічних системах за умов збереження звичок і стереотипів, неможливості отримання необхідної інформації, невизначеності майбутнього тощо. Гетеродоксальні концепції найкраще можуть пояснити сучасний стан світової економіки в умовах різних типів нерівноваги та криз. Наприклад, Асоціація неортодоксальної економіки (АНЕ) заперечує гегемонію неокласики, визнає легітимність конкуруючих теоретичних перспектив, плюралізм у навчальній та науковій роботі, відкритість до новацій і творчості. У післякризовий період в умовах глобальної макроекономічної нестабільності головна увага науковців зосереджена на проблемах “потрійної кризи”: фінансової та боргової, потенційно катастрофічної екологічної, соціальної (нерівності між країнами та всередині суспільств) [19]. Неортодоксальна економічна теорія традиційно охоплює неортодоксальне кейнсіанство (посткейнсіанство), традиційний і

сучасний інституціоналізм класичного напрямку, французький інституціоналізм (економіка угод і теорія регуляції), еволюційну економіку, поведінкову економіку, неортодоксальну теорію добробуту, соціальну економіку, політичну економію, неомарксизм, ліворадикальну критику капіталізму, західноєвропейську соціал-демократичну думку [20]. Негативну роль в їх розвитку мають генерація нових теоретичних підходів і одночасно їх недосконалий методологічний апарат, нездатність поширення власних ідей, як наслідок, паралелізм.

Дослідники виокремлюють окрему групу неортодоксальних напрямів, які об'єднані принципом "конструктивного синтезу" теоретичних досліджень на основі інтеграції соціальних і природничих наук: екологічна економіка, біофізична економіка, еконофізика, когнітивна економіка, феміністична економіка. Праці представників цих напрямів мають позитивну програму, складний математичний апарат, "технічні складності" міждисциплінарної інтеграції, потенційний вплив на мейнстрім.

Перспективним напрямом дослідження економічного розвитку визнається дослідження економічних проблем неекономістами, яке отримало назви "перевернутий економічний імперіалізм", "політологічний" і "соціологічний" імперіалізм. Розробляються такі теорії, як порівняльна політична економія, міжнародна політична економія, економічна соціологія, соціоекономіка, економічна історія, світосистемний аналіз.

Економісти погоджуються щодо доцільності визначати домінуючі напрями сучасної економічної теорії. Частина вчених об'єднує чотири основні парадигми: неокласичну теорію, кейнсіанську теорію, інституціоналізм і марксизм [21, с. 24]. З іншого погляду сучасна економічна теорія інтегрує такі теоретичні напрями, як неокласичний, кейнсіанство (в різних варіантах), монетаризм, нову класичну школу, австрійську школу, нове кейнсіанство, сучасний інституціоналізм і неомарксизм, політичну макроекономіку, дослідження економічного зростання [22]. Можна спостерігати, як один і той самий вчений працює в різних напрямках економічної теорії.

Існують різні погляди щодо впливу макроекономічних досліджень на практичну макроекономічну політику: а) затребуваність макроекономічної теорії у макроекономічній політиці, свідченням чого є зростання незалежності центрального банку, таргетування показників інфляції, зростання податків на споживання і працю, а не на капітал; б) слабкий вплив на практичний аналіз грошово-кредитної та фіскальної політики [23]. Стверджується, що сучасна макроекономіка не змогла запропонувати антикризовій політиці теоретично нічого нового. Одночасно причини розгортання локальної іпотечної, потім північноамериканської фінансової та світової загальноекономічної кризи 2008–2009 років пояснюють наслідками практичної реалізації рекомендацій монетаризму, теорії пропозиції та нової класичної теорії [24, с. 30–34]. Дискутується питання пріоритетів і механізмів застосування двох інструментів макроекономічного регулювання: податково-бюджетного і грошово-кредитного. Визначаються домінуючі останнього і головна роль центрального банку, обговорюється питання ефективності або політики жорстких правил і норм, або дискреційної. Економісти неокласичного спрямування відстоюють концепцію правил: у грошово-кредитній політиці – правило таргетування інфляції центральним банком, у бюджетно-податковій політиці – збалансування доходів і витрат з урахуванням циклічного фактора, обмеження бюджетного дефіциту визначенню часткою ВВП, правила щодо запозичень та розмірів державного боргу або резервів. Економісти кейнсіанського напрямку доводять переваги дискреційного режиму використання методів відповідно до поточної ситуації [25]. Ставиться питання про включення фінансових ринків у макроекономічні моделі, використання в

макромодельованні інструментарію інституціональної теорії та економічної психології.

Одним з ключових напрямів сучасних досліджень є дилема “риннок – держава”, яка постійно відтворюється в ринковій економіці. Аналізуються можливості та обмеженість найбільших інститутів сучасного господарства, створених людством, їх функціональна взаємозалежність. На противагу ідеям “слабкої” держави та мінімізації її втручання в ринкові процеси, які домінували в кінці ХХ ст., посилюються на початку ХХІ ст. контраргументи на захист об’єктивної необхідності активного втручання держави в економіку, визначення позицій конвергенції ринку та держави, впливу інтересів окремих осіб і груп, політичних рішень на їх функціонування. Перспективними є політико-економічні дослідження щодо впливу демократії на темпи і динаміку економічного зростання, політичних інститутів на результати економічної політики, вивчення ефектів корупції з погляду політико-економічних явищ.

Подолання кризового стану економічної теорії науковці пов’язують з конструктивним синтезом теоретичних досліджень. Синтез розглядається як особлива форма розвитку науки взагалі та один із можливих шляхів виходу її з кризових процесів, переходу на нові наукові парадигми. М. Бліні вихід з кризи бачить у розвитку нового кейнсіанства: у створенні нової теоретичної бази на основі теоретичного консенсусу, в рамках якого формуються мікроекономічні основи кейнсіанської макроекономіки і враховується очікування як важливий елемент економічної поведінки. Він охарактеризував цей процес як *неокейнсіанський синтез*, в якому тісний зв’язок між мікро- і макроекономікою [26, с. 177–178]. Сучасні дослідники наголос роблять на новому неокласичному (неокейнсіанському) синтезі як зближенні нових тенденцій у розвитку неокласичної та нової кейнсіанської теорії. Представники неокласичної орієнтації звернулися до традиційних макроекономічних проблем (до аналізу циклів, безробіття, інфляції), а кейнсіанці досліджують сферу, яка традиційно належала неокласикам (поведінка цін і заробітної плати). Цей консенсус свідчить про виздоровлення економічної теорії. Одночасно частина економістів заперечує можливість такого консенсусу в макроекономіці, оскільки він буде рівнозначний дослідницькій стагнації, інша – визнає його можливість, але ознаки конвергенції поки не спостерігає. Наголошується на доцільності розглядати взаємовпливи не лише неокласики та кейнсіанства, а також ортодоксального мейнстріму і сучасної гетеродоксії. Раціональна поведінка трактується як інститут дотримання певних соціальних норм. Увага звертається на недосконалість раціональної поведінки при прийнятті господарських рішень і важливості врахування ірраціонального начала в економічній і державницькій діяльності.

Характерним для економічної теорії стали визначення можливостей, пропозиція та опрацювання нових різних “синтезних” напрямів розвитку в макроекономіці:

– трактування всіх новацій австрійської школи не як ірраціонального сприйняття діяльності товаровласників, а як прямого продовження і конкретизації трудової теорії вартості Сміта-Рікардо-Маркса [27];

– формування класико-кейнсіанської політичної економії шляхом використання зв’язку між класичними та кейнсіанськими елементами аналізу [28, с. 332–333];

– синтез концепцій нових класиків і нових кейнсіанців з метою розроблення макроекономічних моделей, які використовують такі припущення: “ринки праці та товарів відзначаються негнучкістю зарплати та цін; ціни на фінансових ринках аукціонного типу швидко пристосовуються до наслідків економічних потрясінь і змінювання очікувань; очікування на аукціонних ринках носять перспективний (раціональний) характер” [29, с. 1260];

– новокейнсіансько-інституціональний синтез – включення різних аспектів дослідження глобально-інформаційного суспільства до концепцій нової макроекономіки і формування нової макроекономіки інформаційної епохи як “фундаментальної зміни пануючої в економічній науці парадигми” [30, с. 525];

– посткейнсіансько-інституціональний синтез;

– інституціонально-неомарксистський синтез та ін.

На думку відомих американських вчених-економістів П. Семюелсона і В. Нордхауса, погляди кейнсіанської, старої і нової класичної, монетаристської та інших шкіл добре ув'язуються між собою, якщо розглядати їх як поглиблений аналіз тих чи інших аспектів споживацьких очікувань, ринкової рівноваги і сукупного попиту [31, с. 33]. Всі ці напрями претендують на адекватне відбиття сучасної економічної дійсності, обґрунтування рекомендацій для економічної політики. Вони все ще перебувають на стадії становлення і гарячих дебатів, але вважаються ключовими перспективними напрямами сучасної економічної теорії [32].

Авторитетний американський учений К. Рогофф наголошує на необхідності дослідження недосконалості ринків [33]. Американський економіст В. Баумоль впевнений у готовності економічної науки стартувати у двадцять перше століття і пропонує розвиток через формування “троїстого союзу”: поєднання економічної теорії, емпіричного аналізу і прикладних досліджень [34].

Розвивається еволюційна парадигма сучасної економічної теорії, яка розглядає економіку і суспільство у процесі розвитку та змін. Посилюється інтерес до теорії розвитку економіки, завдання якої – прогнозувати довгострокові траєкторії розвитку для прийняття ефективних рішень з метою підвищення рівня добробуту всіх груп населення і країн. Як її складові розглядаються теорії сталого економічного розвитку, що максимізує доходи господарської діяльності за мінімальних втрат природних ресурсів, теорії економічного зростання, які в короткостроковій перспективі обґрунтовують помірні показники зростання (1% ВВП) для послаблення боргової економіки, теорії прогнозування і подолання господарських криз, інноваційно-технологічні, модернізацій, оцінки ефективності суспільного розвитку. Метою академічної науки є вплив не лише на політику сьогодення, а на ту політику, яка буде через 25 або 50 років.

Відомий польський учений і державний діяч Гж. Колодко [35; 36] наголошує на девальвації фундаментальних принципів сучасної економіки. Три фундаментальні принципи економіки: парадигма максимізації багатства; твердження, що раціональність є основою для прийняття господарських рішень; твердження, що ринок із своїм механізмом сам по собі забезпечує ефективність господарської діяльності, – є швидше спрощенням, ніж реальністю. Він пропонує *теорію нового прагматизму* (теорію збігу обставин розвитку) та *економіку помірності*. Це економіка пристосування людських, природних, фінансових і речовинних потоків до вимоги збереження динамічної рівноваги, реальних можливостей економічного зростання. Новим поколінням потрібна економіка помірності замість економіки або дефіциту, або надлишку. Новий прагматизм вимагає добре зваженої ролі держави і міждержавної координації економічної політики, які повинні коригувати ринкові механізми, а іноді й зміцнювати їх. Новий підхід до державного втручання полягає не у підміні ринку в його алокаційних функціях і втручанні у виробничі процеси, а повинен зводитися до розумного маніпулювання їх обставинами; набір інструментів господарської політики не може бути раз і назавжди; одних інструментів необхідно позбавлятися, інші – створювати для вирішення завдань,

які стоять на порядку денному; найкращим прикладом прагматизму є такий інструмент, як державно-приватне партнерство. Однією з умов збалансованого зростання та ефективності виробництва є дотримання “золотої послідовності”, яка виражає порядок співвідношення темпів зростання від найвищих до найнижчих основних макроекономічних показників (інвестиції, експорт, ВВП, споживання з особистих доходів, продуктивність праці, дохідна частина державного бюджету, споживання, що фінансується із соціальних фондів споживання, видаткова частина державного бюджету). Новий прагматизм економічного розвитку повинен спиратися на міждисциплінарні та нетрадиційні підходи, які концентруються на людині, виробити стратегічний підхід до майбутнього, забезпечити бажані напрям і темпи суспільно-господарського розвитку.

Видатний американський економіст Дж. Гелбрейт, аналізуючи питання третьої кризи в економічній науці, пов’язує їх в єдину матрицю з економіко-господарськими проблемами і об’єднує під назвою *криза обмежень*. Він пропонує на основі міждисциплінарного співробітництва проінформувати економіку про дійсну ціну економічного зростання та існуючі обмеження, з’ясувати, як закони і регулювання заставляють працювати інститути, формувати нову економіку солідарності з адекватним перерозподілом багатства [37].

У теоретико-економічній конструкції досліджень важливою складовою є осмислення сучасних проблем і перспектив становлення нової гуманістичної моделі світової цивілізації. Векторність наукових досліджень можна узагальнити двома доміантними. Ключовою позицією першого є питання формування системної цілісності світу, новітньої парадигми глобального розвитку і людини глобальної, нового економічного порядку з посиленням конвергенції країн. Інший вектор опрацьовує глобальні трансформації в контексті проблематики “нерівноважного розвитку”, поліцентричності (гравітаційні центри – периферія), дивергенції, глобальних асиметрії, децентралізації, фінансової нестабільності.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток економічної теорії відбувається через кризи, які постулюють як нездатність пояснити реальні явища економічного життя та появу принципово нових ідей, стійке накопичення знань, інтелектуальне та змістове оновлення усталених концепцій і теорій, формування нових наукових шкіл. Нова парадигма економічної теорії повинна пояснювати реальні процеси в реальних економіках, які функціонують на принципах складних систем синергетичної природи і теорії нелінійної динаміки. Відбувається процес теоретичної поліструктурності як мейнтриму, так і гетеродоксії. Важливим завданням є формування міждисциплінарного діалогу між економістами та неекономістами.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямом розвитку сучасної економічної теорії є синтез різних напрямів, течій і шкіл економічної теорії, ефективність якого має визначати нормативну результативність, а метою якого мають бути фундаментальні зміни пануючої в економічній науці парадигми.

Література

1. Bell D. *The Crisis in Economic Theory* / D Bell, I. Kristol. – New York : Basic Books, 1981. – 226 p.
2. Блини М. *Обзор современной теории* / М. Блини // *Панорама экономической мысли конца XX ст.* Т. 1. – СПб., 2002. – С. 173–191.
3. Полтерович В. *Кризис экономической теории [Электронный ресурс]* /

- В. Полтерович. – Режим доступа : http://mpa.ub.uni-muenchen.de/22015/1/Crisis_Economic_Theory.pdf.
4. Худокормов А. Современная экономическая теория Запада (обзор основных тенденций) [Электронный ресурс] / А. Худокормов // Вопросы экономики. – 2008. – № 6. – Режим доступа : <http://institutiones.com/theories/1044-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya-zapada.html>.
 5. Акерлоф Дж. Spiritus Animalis, или Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер. – М. : ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 273 с.
 6. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение / Д. Норт // THESIS. – 1993. – Вып. 2. – С. 69–91.
 7. Стиглиц Дж. Крутое пике. Америка и новый порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц. – М. : ЭКСМО, 2001. – 510 с.
 8. Кругман П. Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата / П. Кругман. – М. : ЭКСМО, 2009. – 336 с.
 9. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют / М. Блауг. – М. : Журнал «Вопросы экономики», 2004. – 416 с.
 10. Довбенко М. Економічна теорія початку XXI століття: криза чи розвиток? / М. Довбенко // Журнал Європейської економіки. – 2010. – Т. 9, № 1. – С. 3–18.
 11. Либман А. Современная экономическая теория: основные тенденции [Электронный ресурс] / А. Либман // Вопросы экономики. – 2007. – № 3. – Режим доступа : <http://institutiones.com/theories/613-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya.html>.
 12. Абель Э. Макроекономика / Э. Абель, Б. Беренке. – 5-е изд. – М., К., СПб. : Питер, 2008. – 768 с.
 13. Леоненко П. М. Вплив кардинальних соціально-економічних зрушень на розвиток сучасної економічної науки та відображення його в економічній літературі / П. М. Леоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. Вип. 22. – К. : Київ. ун-т, 2010. – С. 5–18.
 14. Сломан Дж. Экономикс : экспресс-курс / Дж. Сломан, М. Сатклифф. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 832 с.
 15. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : підруч. / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко ; [за ред. А. А. Чухна]. – К. : Знання, 2007. – 878 с.
 16. Colander D. The Changing Face of the Mainstream / D. Colander, R. Holt, Jr. V. Rosser // Review of Political Economy. – 2004. – vol. 16, № 4. – P. 485–499.
 17. Худокормов А. Современная экономическая теория Запада (обзор основных тенденций) [Электронный ресурс] / А. Худокормов // Вопросы экономики. – 2008. – № 6. – Режим доступа : <http://institutiones.com/theories/1044-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya-zapada.html>.
 18. Либман А. Современная экономическая теория: основные тенденции [Электронный ресурс] / А. Либман // Вопросы экономики. – 2007. – № 3. – Режим доступа : <http://institutiones.com/theories/613-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya.html>.
 19. Association for Heterodox Economics [WWW resource]. – Mode of access : http://www.hetecon.net/division.php?page=about&side=heterodox_economics.
 20. Heterodox Economics Directory [WWW resource]. – Mode of access : <http://www.heterodoxnews.com/directory/associations.htm>.

21. Московский А. И. О предмете и методе современной экономической науки / А. И. Московский // Вестник Московского университета. Сер. 6 : Экономика. – № 1. – С. 21–39.
22. Snowdon B. A. *Modern Guide to Macroeconomics: An Introduction to Competing Schools of Thought* / B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk. – Edward Elgar Publishing. – 460 p.
23. Mankiw N. G. *The Macroeconomist as Scientist and Engineer* / [WWW resource] / N. G. Mankiw // *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 20. – Fall, 2006. – N 4. – Mode of access : <http://www.cer.ccer.edu.cn/cn/userfiles/other/2010-05/2010051110440438644377.pdf>.
24. Худокормов А. Развитие экономической мысли через ее периодические кризисы (к вопросу об общем принципе эволюции мировой экономической теории в XX веке) / А. Худокормов. – М. : Ин-т экономики, 2012. – 112 с.
25. Осадчая И. Эволюция современной макроэкономической теории / И. Осадчая // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2008. – № 2. – С. 3–13.
26. Блини М. Обзор современной теории / М. Блини // *Панорама экономической мысли конца XX ст. : в 2 т. Т. 1 : сб.* – СПб : Экон. школа, 2002. – С. 173–19.
27. Афанасьев В. С. Введение / В. С. Афанасьев // *Мировая экономическая мысль: сквозь призму веков : в 5 т. Т. 2.* / сопред. ред. Г. Фетисов, А. Худокормов. – М. : Мысль, 2005. – С. 3–40.
28. Бортіс Г. Інвестиції, поведінка та економічна теорія: внесок до класико-кейнсіанської політичної економії / Г. Бортіс. – К. : КМА, 2007. 560 с.
29. Самуэльсон П. Э. Экономика / П. Э. Самуэльсон, В. Д. Нордхаус. – 18-е изд. – М., СПб., К. : ООО “И. Д. Вильямс”, 2007. – 1360 с.
30. Стиглиц Дж. Е. Информация и смена парадигмы в экономической науке / Дж. Е. Стиглиц // *Мировая экономическая мысль: сквозь призму веков : в 5 т. Т. 5, кн. 2* / сопред. ред. Г. Фетисов, А. Худокормов. – М. : Мысль, 2005. – С. 523–545.
31. Самуэльсон П. Э. Экономика / П. Э. Самуэльсон, В. Д. Нордхаус. – 18-е изд. – М., СПб., К. : ООО “И. Д. Вильямс”, 2007. – 1360 с.
32. Леоненко П. М. Питання синтезу в сучасній економічній теорії та викладанні / П. М. Леоненко // *Історія народного господарства та економічної думки України*. – 2008. – Вип. 41. – С. 163–174.
33. Рогофф К. Прегние экономические модели уже неэффективны [Электронный ресурс] / К. Рогофф. – Режим доступа : <http://www.rbcdaily.ru/world/562949982599199>.
34. Баумоль У. Чего не знал Альфред Маршалл: вклад XX столетия в экономическую теорию / У. Баумоль // *Вопросы экономики*. – 2002. – № 2. – С. 73–108.
35. Колодко Гж. Новий прагматизм, або економіка помірності / Гж. Колодко // *Економіка України*. – 2013. – № 11. – С. 13–28.
36. Колодко Гж. Від ідеологій лібералізму до нового прагматизму / Гж. Колодко // *Економіка України*. – 2010 – № 9. – С. 4–11.
37. Гелбрейт Дж. Третий кризис в экономической науке / Дж. Гелбрейт // *Мир перемен*. – 2013. – № 1. – С. 24–28.

Referenes

1. Bell D. *The Crisis in Economic Theory* / D. Bell, I. Kristol. – New York : Basic Books, 1981. – 226 p.
2. Bleaney M. *Overview of the modern theory* / M. Bleaney // *Panorama of the eco-*

- conomic view of the early 21 st century. Vol. 1. – St. Petersburg, 2002. – P. 173–191.
3. Polterovich V. *Crisis of the economic theory* [WWW resource] / V. Polterovich. – Mode of access : http://mpira.ub.uni-muenchen.de/22015/1/Crisis_Economic_Theory.pdf.
 4. Hudokormov A. *Modern Economic Theory of the West (an overview of major trends)* [WWW resource] / A. Hudokormov // *Problems of Economics*. – 2008. – № 6. – Mode of access : <http://institutiones.com/theories/1044-sovremennaya-ekonomicheskaya-toriya-zapada.html>.
 5. Akerlof J. *Spiritus Animalis, or how human psychology drives the economy and why it matters for global capitalism* / J. Akerlof, R. Schiller. – M. : OOO United Press, 2010. – 273 p.
 6. North D. *Institutions and economic growth: historical introduction* / D. North // *TNESES*. – 1993. – Edition 2. – P. 69–91.
 7. Stiglitz J. *Steep dive. America and the new order after the global crisis* / J. Stiglitz. – M. : EKSMO, 2001. – 510 p.
 8. Krugman P. *The Return of the Great depression? Global crisis with the eyes of the Nobel laureate* / P. Krugman. – M. : EKSMO, 2009. – 336 p.
 9. Blaug M. *The Methodology of Economics, or How Economists explain* / M. Blaug. – M. : Journal “Problems of Economics”, 2004. – 416 p.
 10. Dovbenko M. *Economic theory of the early 21 st century: crisis or development?* / M. Dovbenko // *Journal of the problems of European economy*. – 2010. – T. 9, № 1. – P. 3–18.
 11. Libman A. *Modern economic theory: main trends* [WWW resource] / A. Libman // *Problems of Economy*. – 2007. – № 3. – Mode of access : <http://institutiones.com/theories/613-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya.html>.
 12. Abel E. *Macroeconomics* / E. Abel, B. Bernenke. – 5th ed. - M., K., SPB : Peter, 2008. – 768 p.
 13. Leonenko P. M. *Effect of cardinal social and economic changes in the development of modern economic science and its depiction in the economic literature* / P. M. Leonenko // *Theoretical and applied problems of economics. Collected scientific works. Edition 22*. – K. : VDTS : Kyiv University, 2010. – P. 5–18.
 14. Sloman J. *Economics. Express Course* / J. Sloman, M. Satcliff. – 5th edition. – SPB : Peter, in 2005. – 832 p.
 15. Chukhno A. A. *Modern economic theories* / A. A. Chukhno, P. I. Yukhimenko, P. M. Leonenko ; [edited by A. A. Chukhno]. – K. : Znannya, 2007. – 878 p.
 16. Colander D. *The Changing Face of the Mainstream* / D. Colander, R. Holt, Jr. B. Rosser // *Review of Political Economy*. – 2004. – vol. 16, № 4. – P. 485–499.
 17. Hudokormov A. *Modern Economic Theory of the West (overview of major trends)* [WWW resource] / A. Hudokormov // *Problems of Economics*. – 2008. – № 6. – Mode of access : <http://institutiones.com/theories/1044-sovremennaya-ekonomicheskaya-toriya-zapada.html>.
 18. Libman A. *Modern Economic Theory: main trends* [WWW resource] / A. Libman // *Problems of Economics*. – 2007. – № 3. – Mode of access : <http://institutiones.com/theories/613-sovremennaya-ekonomicheskaya-teoriya.html>.
 19. *Association for Heterodox Economics* [WWW resource]. – Mode of access : http://www.hetecon.net/division.php?page=about&side=heterodox_economics.

20. *Heterodox Economics Directory* [WWW resource]. – Mode of access : <http://www.heterodoxnews.com/directory/associations.htm>.
21. Moscow A. I. *On the subject and method of modern economic science* / A. I. Moscow // *Bulletin of Moscow University. Series 6 : Economy*. – № 1. – P. 21–39.
22. *Snowdon B. A. Modern Guide to Macroeconomics: An Introduction to Competing Schools of Thought* / B. Snowdon, H. Vane, P. Wynarczyk. – Edward Elgar Publishing. – 460 p.
23. Mankiw N. G. *The Macroeconomist as Scientist and Engineer* [WWW resource] / N. G. Mankiw // *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 20. – Fall, 2006. – № 4. – Mode of access : <http://www.cep.ccer.edu.cn/cn/userfiles/other/2010-05/2010051110440438644377.pdf>.
24. *Hudokormov A. Development of economic view through its periodic crises (on the subject of the general principle of evolution of the world economic theory in the XX century* / A. Hudokormov. – M. : Moscow Institute of Economics, 2012. – 112 p.
25. *Osadchaya I. Evolution of modern macroeconomic theory* / I. Osadchaya // *World Economy and International Relations*. – 2008. – № 2. – P. 3–13.
26. *Bleaney M. Overview of the modern theory* / Bleaney M. // *Panorama of the economic view of the early 21st century : in 2 vol. Vol. 1 : Collection*. – St. Petersburg : Economy. School, 2002. – P. 173–19.
27. *Afanasyev V. S. Introduction* / V. S. Afanasyev // *World Economic view: Through the prism of centuries : in 5 vol. Vol. 2 / coeditor G. Fetisov, A. Hudokormov*. – M. : Mysl, 2005. – P. 3–40.
28. *Bortis G. Investments, behavior and economic theory: The contribution to the classical-Keynesian political economy* / G. Bortis. – K. : KMA, 2007. – 560 p.
29. *Samuelson P. E. Economy* / P. E. Samuelson, V. D. Nordhaus. – 18th ed. – M., St. Petersburg., K. : OOO "I.A.D. Williams", 2007. – 1360 p.
30. *Stiglitz J. E. Information and a paradigm shift in economics* / J. E. Stiglitz // *World Economic view: Through the prism of centuries : in 5 vol. Vol. 5, pr. 2 / the co. ed. G. Fetisov, A. Hudokormov*. – M. : Mysl, 2005. – P. 523–545.
31. *Samuelson P. E. Economy* / P. E. Samuelson, V. D. Nordhaus. – 18th ed. – M., St. Petersburg., K. : OOO "I.A. D. Williams", 2007. – 1360 p.
32. *Leonenko P. M. The problem of synthesis in modern economic theory and teaching* / P. M. Leonenko // *History of economy and economic view in Ukraine*. – 2008. – Vol. 41. – P. 163–174.
33. *Rogoff K. Previous economic models are ineffective* [WWW resource] / K. Rogoff. – Mode of access : <http://www.rbcdaily.ru/world/562949982599199>.
34. *Baumol W. What did Alfred Marshall not know: the 20th century's contribution into the economic theory* / W. Baumol // *Problems of Economics*. – 2002. – № 2. – P. 73–108.
35. *Kolodko G. Zh. The new pragmatism or economy of reasonability* / G. Zh. Kolodko // *Economy of Ukraine*. – 2013. – № 11. – P. 13–28.
36. *Kolodko G. Zh. From the ideology of liberalism to a new pragmatism* / G. Zh. Kolodko // *Economy of Ukraine*. – 2010. – № 9. – P. 4–11.
37. *Galbraith J. The third crisis in economics* / J. Galbraith // *The world of changes*. – 2013. – № 1. – P. 24–28.

Редакція отримала матеріал 20 березня 2014 р.